

Anmeldelse: Europa mellem demokrati og totalitarisme

Af **Jan Jakob Floryan**

Jørgen Møller & Svend-Erik Skaaning: **Demokrati i en krisetid. Mellemkrigstidens Europa**, 116 sider, *Gyldendal Til Tiden*, 2018.

Jørgen Møller og Svend-Erik Skaaning er professorer ved Institut for Statskundskab i Århus og er ikke ubeskrevne blade, hvad angår forskning i demokrati og europæisk historie. Deres grundliggende ærinde er at påvise, hvor vanskeligt og risikabelt det er at drage paralleller mellem nutidens politiske situation i flere europæiske lande og begivenhederne i Mellemkrigstiden, hvilket ellers er en populær disciplin blandt politikere, journalister, kommentatorer og læsebrevsskribenter, der drager hurtige konklusioner på grundlag af mangelfuld viden. I denne henseende er bogen en velkommen stemme, for historien gentager sig sjældent, og gør den det, er det som farce, lyder et *bon mot*.

Bogens ræsonnementer og argumenter vil kursorisk blive behandlet

senere, men tillad anmelderen at begynde med at dvæle ved bogens forbløffende mangler. Den første, og tør man sige afgørende, er, at forfatterne arbejder med en dikotomi: totalitarisme versus demokrati. Denne tilgang kan overhovedet ikke anvendes på Mellemkrigstidens Europa, idet kun Sovjetunionen opfyldte kravene for at blive betegnet som totalitært, mens det nationalsocialistiske Tyskland først fra 1941 antog de samme træk. Denne fremstilling følger af Hannah Arendts definition af totalitarisme, der forbløffende nok end ikke nævnes i bogen, skønt den er fundamental for analysen.

Hannah Arendt knytter totalitarisme til muligheden for at begå masse mord. For at et regime kan betegnes som totalitært, skal det råde over menneskemateriale stort nok til at myrde millioner, uden at samfundet bryder sammen. Det var muligt i Sovjetunionen selv med 20 millioner myrdede mennesker i Stalins regeringstid.

Jan Jakob Floryan er cand.scient.pol. & art. samt tidligere DR-korrespondent.

Det nationalsocialistiske Tyskland var på vej mod samme muligheder efter angrebet på Sovjetunionen og kunne have udviklet sig til den fuldkomment totalitære stat, hvis det havde realiseret målet om verdensherredømme eller dele deraf.

Ingen af de europæiske lande, som Møller og Skaaning i deres bog kalder totalitære i mellemkrigstiden, kommer i nærheden af denne betegnelse. I ingen af dem var der menneskemateriale nok til massebord i den fornødne skala. Som Hannah Arendt skriver, drømte mange af de stærke mænd måske nok om at kunne skabe totalitære stater, og hun nævner til eksempel Mussolini, men de måtte alle nøjes med meget mindre, nemlig diktatur eller autoritært styre. En yderligere forskel mellem Europas autoritære regimer i Mellemkrigstiden og totalitarismen er, at autokrater kræver bestemt adfærd af undersåttene, totalitære herskere forlanger mere end adfærd, men vil også kontrollere tænkningen. Et skrækindjagende eksempel her er Kulturrevolutionen igangsat af Mao Tse-Tung, der var ansvarlig for 65 millioner menneskers død, herunder mindst én million under Kulturrevolutionen.

Således er det en grov forsimpning kun at skelne mellem totalitarisme og demokrati og i øvrigt slet ikke inddrage Hannah Arendt.

Der er desværre flere forvirrende og uskønne betragtninger i bogen. Igen opereres med en meningsløs dikotomi: Vest- og Østeuropa til trods for, at de autoritære regimer trivedes netop i Mellemeuropa (Baltikum, Polen, Un-

garn, Rumænien og Bulgarien på Balkan. I Østeuropa herskede sovjetsocialismen omfattende foruden Rusland dele af Hviderusland og Ukraine. Af en eller anden grund er Mellemeuropa forsvundet for Møller og Skaaning, i øvrigt en parallel til vor tids politiske og journalistiske ignorance, der fører til talen om 'østarbejdere', skønt de ikke kommer fra Rusland og kun i ringe omfang fra Ukraine, men derimod hovedsageligt fra Baltikum og Polen.

Endelig må nævnes den tyske historiker Ernst Nolte (1823-2016), der kun omtales flygtigt og slet ikke i forbindelse med hans tese, der i 1980'erne satte Forbundsrepublikken i oprør og førte til den meget omtalte Historikerstreit. Nolte forfægtede nemlig den anskuelse, at nationalsocialisternes *Endlösung* (Holocaust) var inspireret og udsprang af sovjetsocialismens massebord. Han spørger; Var Auschwitz' forløber ikke GuLag? Og hvor stort er skridtet fra forfølgelse af klasser til forfølgelse af racer? At inddrage dialektikken mellem sovjet- og nationalsocialismen havde være på sin plads.

Som indledningsvis sagt, indeholder bogen også mange gode og vigtige pointer, Sidst i bogen vender forfatterne tilbage til de billige og florerende paralleller mellem Mellemkrigstiden og nutiden og rammer en pæl igennem dem. Ved talen om nutidige forhold introducerer forfatterne overraskende nok det ellers fraværende begreb Centraleuropa. Det afgørende er, at der ikke i dag – heller ikke i Polen med dets Lov- og Retfærdighedsparti, i Ungarn med Fidesz eller Italien

med Lega, findes, hvad forfatterne kalder 'antisystem-partier'. Derfor konkluderer de, at „deciderede fascistiske magtovertagelser – eller blot demokratiske sammenbrud – er [...] ikke at frygte i disse lande, atter fordi konteksten er så anderledes i dag end den var i mellemkrigstiden”.

Fremstillingsmæssigt er det vel-tænkt med citater, der fremføres til supplerung af teksten, og som spænder fra Poul Valéry, over Boris Pasternak og Robert Graves til Benito Mussolini.

○○○